

University of Tehran Press

Private Law

Online ISSN: 2423-6209

Home Page: <https://jolt.ut.ac.ir>

A Comparative Study of the Confidentiality in International Documents and Iranian law with Emphasis on Upstream Oil and Gas Contracts

Mohammad Taqi Rafiei^{1*} | Mahdi Nazarnejad²

1. Corresponding Author, Department of Energy Law and International Trade, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran. Email: rafiei@ut.ac.ir

2. Department of Energy Law and International Trade, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran. Email: nazarnejad.mahdi@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Article History:

Received March 13, 2023

Revised January 06, 2024

Accepted January 06, 2024

Published online April 29, 2024

Keywords:

Confidentiality of Contract,

Obligation to Maintain Confidentiality,

Trade secrets,

Upstream Oil and Gas Contracts.

ABSTRACT

In economic relations and financial law, trade secrets form an important part of the assets of the economic actors. Disclosure of the scientific information causes serious damages to the owners of such information. As maintaining the confidentiality of the reservoirs information and technical issues is one of the terms and conditions contemplated under upstream oil and gas contracts, some questions arise here as follows. How, for what duration and to what extent should the scope of the confidentiality of the contracts, keeping the confidentiality, conditions and obligations of the parties for confidentiality in this contracts be? Is confidentiality recognized as a legal principle or is simply considered as one of the terms and conditions envisaged under the trade contracts? To answer such questions, the present descriptive-analytical research examined the domestic laws and regulations, international documents and regulations as well as the upstream oil and gas contracts. Seemingly, the scope of confidentiality under Iranian regulations both covers the provisions under a contract, including the reservoirs information and the well drilling, within the framework of a contract.

Cite this article: Rafiei, M. T. & Nazarnejad, M. (2024). A Comparative Study of the Confidentiality in International Documents and Iranian law with Emphasis on Upstream Oil and Gas Contracts. *Private Law*. 20 (2), 257-274. DOI: <http://doi.org/10.22059/jolt.2024.355658.1007178>

© Mohammad Taqi Rafiei, Mahdi Nazarnejad

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jolt.2024.355658.1007178>

بررسی تطبیقی حفظ محرمانگی در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران با تأکید بر قراردادهای بالادستی نفت و گاز

محمدتقی رفیعی^{*۱} | مهدی نظرنژاد^۲

۱. نویسندهٔ مسئول، گروه حقوق انرژی و تجارت بین‌الملل، دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: rafiei@ut.ac.ir
۲. گروه حقوق انرژی و تجارت بین‌الملل، دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: nazarnejad.mahdi@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۰/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۲/۱۰

کلیدواژه:

اسرار تجاری،

تعهد به حفظ محرمانگی،

قراردادهای بالادستی نفت و گاز،

محرمانه بودن قرارداد.

در روابط اقتصادی و حقوق مالی، اسرار تجاری بخش مهمی از دارایی فعالان اقتصادی است. افشای اطلاعات علمی موجب آسیب جدی به مالکان این اطلاعات است. از آنجا که حفظ محرمانگی اطلاعات مخازن و مسائل فنی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز از شروط مندرج در قرارداد است، این پرسش‌ها مطرح می‌شود که دامنهٔ محرمانه بودن قرارداد و حفظ محرمانگی و شرایط و تعهدات طرفین در خصوص محرمانگی در این قراردادها به چه صورت و تا چه مدت و میزانی است؟ آیا حفظ محرمانگی به عنوان یک اصل حقوقی شناخته شده است یا اینکه به عنوان یکی از شرایط پیش‌بینی شده در قراردادهای تجاری مطرح می‌شود. برای پاسخ به این پرسش‌ها در پژوهش حاضر که به روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته است، با بررسی قوانین و مقررات داخلی، اسناد و مقررات بین‌المللی، و قراردادهای بالادستی نفت و گاز به نظر می‌رسد قلمرو محرمانگی در مقررات ایران هم ناظر به مفاد قرارداد است و هم در چارچوب و شرایط قرارداد از جمله اطلاعات مربوط به مخازن و حفاری چاه‌ها پیش‌بینی می‌شود.

استناد: رفیعی، محمدتقی و نظرنژاد، مهدی (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی حفظ محرمانگی در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران با تأکید بر قراردادهای بالادستی نفت و گاز. حقوق خصوصی، ۲۰ (۲) ۲۷۴-۲۵۷.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jolt.2024.355658.1007178>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© محمدتقی رفیعی، مهدی نظرنژاد

DOI: <http://doi.org/10.22059/jolt.2024.355658.1007178>

مقدمه

امروزه بسیاری از مناسبات تجاری دربردارنده اطلاعاتی است که از نظر اقتصادی ارزش بسیاری برای دارنده خود ایجاد می‌کند. بنابراین صاحبان آن به دنبال محرمانه نگاه داشتن آن‌اند. از این رو، اتخاذ تدابیری برای حفاظت از اطلاعات محرمانه در روابط قراردادی اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند. موضوع محرمانگی دربردارنده جنبه‌های مختلف حقوقی است. از طرفی حفظ محرمانگی در حیطة مالکیت فکری قرار می‌گیرد که ارتباط بسیار نزدیکی با دانش فنی موضوع قرارداد دارد و از سویی دیگر مشمول حقوق قراردادهای می‌شود که برای نقض‌کننده آن مسؤلیت قراردادی ایجاد می‌کند. علاوه بر این، می‌تواند مسؤلیت مدنی جهت جبران خسارت زیان‌دیده را در پی داشته باشد. از جهت سوءنیت در افشای اسرار طرف قرارداد، به عنوان امین، مسؤلیت کیفری برای نقض‌کننده محتمل است. قرارداد حفظ محرمانگی در جهت حمایت از اسرار ارزشمند در قراردادهای تجاری است. این موضوع در ضمن مقررات حقوقی ایران مطرح شده ولی به طور مجزا پیش‌بینی نشده است. شرط حفظ محرمانگی در اسناد بین‌المللی از جمله اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی مطرح شده است. محرمانگی قراردادهای بالادستی نفت و گاز در ایران ناظر به مفاد قرارداد نیز هست که این موضوع قابل نقد است. چون سری و محرمانه بودن مفاد قرارداد موجب عدم بررسی و اعلام نظرات حقوقدانان در خصوص این نوع قراردادهای می‌شود که باید این موضوع رفع شود.

شرط حفظ محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز به عنوان یکی از شروط قراردادی پیش‌بینی می‌شود. قراردادهای نفتی از جمله قراردادهایی هستند که به دلیل پیچیدگی قرارداد و به لحاظ حساسیتی که کشورهای نفت‌خیز دارند طرفین قرارداد سعی می‌کنند برای جلوگیری از افشای اطلاعات محرمانه میادین نفتی یا تکنولوژی شرکت‌های پیمانکار یکی از بندهای قرارداد یا یکی از ضوابط قرارداد را به حفظ محرمانگی اختصاص دهند. چون ممکن است در نهایت این قرارداد بین آن‌ها به امضا نرسد. طرفین، در ابتدای مذاکرات، موافقت‌نامه عدم افشای اطلاعات یا موافقت‌نامه محرمانگی را منعقد می‌کنند و با توجه به نوع قرارداد ضمانت اجرایی را در آن درج می‌کنند تا از این طریق مانع افشای اطلاعات تجاری خویش شوند. سؤالاتی که در این خصوص مطرح می‌شود این است که آیا حفظ محرمانگی به عنوان یک اصل حقوقی شناخته شده است یا اینکه به عنوان یکی از شرایط پیش‌بینی‌شده در قراردادهای تجاری یادشده، از جمله قراردادهای بالادستی نفت و گاز، مطرح می‌شود؟ دامنه حفظ محرمانگی و شرایط و تعهدات طرفین در قراردادهای بالادستی نفت و گاز به چه صورت و تا چه میزان و مدتی است؟ مقاله حاضر دارای سه بخش است: بخش اول دربردارنده مفهوم محرمانگی در قواعد و مقررات ایران است. بخش دوم به بررسی حفظ محرمانگی در اسناد و قواعد بین‌المللی اختصاص یافته است. در بخش سوم قواعد و شرایط حقوقی حفظ محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش اول. مفهوم اطلاعات محرمانه و حفظ محرمانگی در قواعد و مقررات ایران

مفهوم اطلاعات محرمانه و ارتباط با اسرار تجاری

اطلاعات محرمانه^۱ به تعبیر عام به آن دسته از اطلاعاتی اطلاق می‌شود که فارغ از شکل و محتوا دسترسی اشخاص ثالث به آن نیازمند مجوز باشد. این نوع اطلاعات ممکن است کاملاً اطلاعات شخصی و در ارتباط با حریم خصوصی اشخاص باشد یا مربوط به کسب و کار و تجارت یا حتی اطلاعات سری دولتی باشد. اطلاعات محرمانه در فرهنگ لغت آکسفورد بدین شکل تعریف شده است: «وضعیتی که انتظار دارید کسی اطلاعات را مخفی نگه دارد».^۲ در مجموع می‌توان گفت اطلاعات محرمانه عموماً مربوط به صنعت یا تجارت است که به طور معقولی، به عقیده صاحب آن، طوری است که انتشار غیر قانونی و بدون اجازه آن به ضرر او و به نفع دیگران خواهد بود و نباید در حیطة اختیار عموم قرار گیرد (گلکاریان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۳).

1. confidential informations

2. A situation in which you expect someone to keep information secret. This definition quotes in the Website: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/confidentiality

اسرار تجاری^۱ یعنی اطلاعاتی که ارزش آن‌ها از محرمانه بودن آن‌ها در مقابل رقبای تجاری، عموم مردم، و دیگران ناشی می‌شود؛ به گونه‌ای که اگر افشا شود آن‌ها نیز از آن سود خواهند برد (رفیعی، ۱۳۹۴: ۱۱۳۶). سازمان جهانی مالکیت فکری^۲ در بیان اسرار تجاری اعلام کرده است: «اسرار تجاری حقوق مالکیت فکری^۳ در مورد اطلاعات محرمانه‌ای است که ممکن است فروخته گردد یا مجوز داشته باشد»^۴. به نظر می‌رسد رابطه اطلاعات محرمانه با اسرار تجاری عموم و خصوص مطلق است. در قوانین و مقررات مختلف در خصوص هر یک از این سه دسته اطلاعات محرمانه به صورت پراکنده قوانینی وجود دارد. اما در حال حاضر در کشورمان قانون جامعی در زمینه حفظ اسرار تجاری یا اطلاعات محرمانه تصویب نشده است.

حفظ محرمانگی در قوانین و مقررات ایران

هنگامی که طرفین قرارداد وارد مذاکرات مقدماتی می‌شوند تا در صورت توافق به انعقاد قرارداد اقدام کنند ناگزیرند برخی از اسرار حرفه‌ای و تجاری خود را برای آگاهی طرف مقابل بیان کنند. با توجه به اینکه افشای این اسرار ممکن است خسارات هنگفتی به مالک اسرار تجاری وارد سازد باید مطابق قواعد حقوقی از ورود چنین خسارتی جلوگیری کرد. شاید گفته شود چون در حقوق ایران نص خاصی در این زمینه وجود ندارد چنین مسئولیتی محل تأمل است. اما باید پاسخ داد که تقصیر^۵ به معنای رفتار غیر متعارف است و ملاک در شناسایی آن عرف حاکم بر جامعه بر اساس قواعد حقوقی است.

انعقاد قرارداد محرمانگی در هنگام افشای سرّ به دارنده اسرار تجاری احساس امنیت می‌دهد و دارنده مزایایی را از جمله در زمینه محرمانه بودن اطلاعات، سرعت، و سهولت بیشتر در مطالبه خسارت و اثبات آسان تر نقض اسرار تجاری به دست می‌آورد که هر دارنده‌ای کاملاً در تحصیل آن‌ها راغب است. این مزایا بیشتر جنبه حقوقی دارند. لیکن این ارزش اقتصادی را می‌توان به آن افزود که وجود قرارداد محرمانگی باعث مدیریت ادعا یا کاهش هزینه معاملات می‌شود. یعنی طرفین قرارداد، با تعیین دایره اطلاعات محرمانه و تعیین استثنائات و تعیین اشخاص مشمول تعهد و بازه زمانی مورد نظر، خود را از اقامه دعوا یا دفاع یا گرفتن وکیل و توقف احتمالی در جریان اجرای قرارداد تجاری مصون نگه می‌دارند و این صرفه‌جویی زمانی و پولی هزینه معاملات را برای طرفین پایین می‌آورد (کریمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸۵).

ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی مقرر کرده است: «اطبا و جراحان و ماماها و داروفروشان و کلیه کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه خود محرم اسرار می‌شوند، هر گاه در غیر از موارد قانونی اسرار مردم را افشا کنند، به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس و یا به یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شوند». از این ماده دو نکته مهم استنباط می‌شود: اول آنکه افشای اسرار حرفه‌ای جرم و در نتیجه از لحاظ مدنی تقصیر است و دوم اینکه اصل عدم افشای اسرار تجاری است که از آن به وظیفه مسکوت گذاشتن نیز تعبیر می‌شود. سؤال دیگری که باید پاسخ داده شود شناسایی مبنای چنین مسئولیتی است؛ به دیگر سخن آیا لزوم جبران خسارت ناشی از نقض اسرار تجاری مشمول قواعد حاکم بر مسئولیت قراردادی است یا آنکه قواعد مسئولیت مدنی بر قضیه حاکم است؟

هنگامی که مذاکرات به نتیجه نمی‌رسد و طرفین به انعقاد عقد مبادرت نمی‌کنند پاسخ روشن است. در چنین حالتی مسئولیت مدنی متعهد یا مقصر باید اعمال شود. زیرا استناد به مسئولیت قراردادی بدون وجود قرارداد متصور نیست. اما در صورتی که پس از وقوع عقد اسرار تجاری یکی از طرفین افشا شود، در وجود مبنای مسئولیت باید قائل به تفکیک شد. در برخی از قراردادها شرطی پیش‌بینی شده است که به موجب آن طرفین حق افشای اسرار تجاری ناشی از قرارداد را ندارند یا در موارد خاصی قرارداد مستقلی تحت عنوان قرارداد عدم افشا یا محرمانگی میان طرفین تنظیم می‌شود که به موجب آن طرفین یا یکی از آنان ملزم به رعایت و حفظ اطلاعات طرف مقابل است. اگر بتوان به موجب عرف و عادات چنین تعهدی را به طرفین قرارداد نسبت داد، بر

1. trade secrets

2. world intellectual property organization

3. intellectual property

4. Trade secrets are intellectual property (IP) rights on confidential information which may be sold or licensed.

۵. طبق ماده ۹۵۳ قانون مدنی: تقصیر اعم است از تعدی و تفریط.

اساس ماده ۲۲۰ قانون مدنی^۱ می‌توان مسئولیت قراردادی را مورد شناسایی قرار داد. در این صورت، شخص دریافت‌کننده اطلاعات طبق قرارداد ملزم به حفظ و نگهداری اطلاعات افشاشده است.

الف) اطلاعات محرمانه دولتی

ماده ۱ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹ مجلس شورای ملی، پیش‌بینی کرده است: «اسناد دولتی عبارت‌اند از هر نوع نوشته یا اطلاعات ثبت یا ضبط‌شده مربوط به وظایف و فعالیت‌های وزارت‌خانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی از قبیل مراسلات، دفاتر، پرونده‌ها، عکس‌ها، نقشه‌ها، کلیشه‌ها، نمودارها، فیلم‌ها، میکروفیلم‌ها، و نوارهای ضبط‌صوت که در مراجع مذکور تهیه و یا به آن مراجع رسیده باشد. اسناد دولتی سری اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت و یا مملکت باشد. اسناد دولتی محرمانه اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح خاص اداری سازمان‌های مذکور در این ماده باشد». بنابراین، اطلاعات و اسناد سری به آن دسته از اطلاعاتی اطلاق می‌شود که افشای آن به امنیت ملی لطمه می‌زند و اطلاعات محرمانه نیز به اطلاعاتی گفته می‌شود که افشای آن برای سازمان اداری مخاطره‌آمیز است. البته در ماده ۱ آیین‌نامه طرز نگهداری اسناد سری و محرمانه دولتی و طبقه‌بندی و نحوه مشخص کردن نوع اسناد و اطلاعات مصوب ۱۳۵۴/۱۰/۰۱، این‌گونه اطلاعات و اسناد محرمانه دولتی به چهار طبقه تقسیم شده است: طبقه اول: به کلی سری / طبقه دوم: سری / طبقه سوم: خیلی محرمانه / طبقه چهارم: محرمانه.

با توجه به طبقه‌بندی اطلاعات، افشای آن توسط شخص خاطی دارای مجازات متفاوتی است. بنابراین، تفاوت اسناد دولتی سری و محرمانه در نوع آثاری است که افشای آن ممکن است به بار آورد. از این رو، قانون به تفکیک آن پرداخته و مجازات گوناگونی را برای آن در نظر گرفته است. این موضوع در قراردادهای بالادستی نفت و گاز به جهت اینکه یک طرف شرکت ملی نفت ایران است مطرح می‌شود. ماده ۱۵ قانون اصلاح قانون نفت پیش‌بینی کرده است که وزارت نفت و شرکت‌های تابعه یک نسخه از قراردادهای منعقد شده مربوط به صادرات گاز طبیعی و گاز طبیعی مایع‌شده و قراردادهای اکتشاف و توسعه در میدین نفتی که متضمن تعهدات بیش از پنج سال است را به صورت محرمانه به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌کند.

ب) اطلاعات محرمانه تجاری

در خصوص اطلاعات محرمانه تجاری، ماده ۶۴ قانون تجارت الکترونیکی به این نکته اشاره کرده است: «به منظور حمایت از رقابت‌های مشروع و عادلانه در بستر مبادلات الکترونیکی، تحصیل غیر قانونی اسرار تجاری و اقتصادی بنگاه‌ها و مؤسسات برای خود و یا افشای آن برای اشخاص ثالث در محیط الکترونیکی جرم محسوب و مرتکب به مجازات مقرر در این قانون خواهد رسید». هرچند این مقرر به افشای اطلاعات در بستر الکترونیکی است، به طور مشخص از حفظ اسرار و اطلاعات محرمانه تجاری حمایت کرده و برای افشای غیر مجاز آن جرم‌انگاری کرده است. در ماده ۶۵ همان قانون نیز مصادیق دیگری از اسرار تجاری الکترونیکی ارائه شده است.^۲

در قسمت پایانی ماده یادشده، سه مؤلفه برای تشخیص اسرار تجاری از سایر اطلاعات به دست داده است: اول. دارای ارزش اقتصادی مستقل باشد، دوم. در دسترس عموم قرار نگرفته باشد، سوم. تلاش معقولانه‌ای برای حفظ و حراست آن انجام گرفته باشد. برای مؤلفه ارزش اقتصادی مستقل اطلاعات می‌توان معیار شخصی و نوعی در نظر گرفت. مثلاً لیست مشتریان هرچند اختصاص به نوع کسب و کار دارد و شاید برای سایر کسب و کارها ارزشمند نباشد نوعاً در کسب و کار مورد فعالیت می‌تواند ارزشمند تلقی شود. ولی برنامه‌ریزی‌های تجاری ممکن است ارزش شخصی پیدا کند و برای اشخاص دیگر حتی در همان حوزه

۱. عقود نه فقط متعاملین را به اجرای چیزی که در آن تصریح شده است ملزم می‌کند بلکه متعاملین به کلیه نتایجی هم که به موجب عرف و عادت یا به موجب قانون از عقد حاصل می‌شود ملزم‌اند.

۲. اسرار تجاری الکترونیکی داده‌پیمای است که شامل اطلاعات، فرمول‌ها، الگوها، نرم‌افزارها و برنامه‌ها، ابزار و روش‌ها، تکنیک‌ها و فرایندها، تألیفات منتشرنشده، روش‌های انجام تجارت و داد و ستد، فنون، نقشه‌ها و فراگردها، اطلاعات مالی، فهرست مشتریان، طرح‌های تجاری و امثال این‌ها است که به طور مستقل دارای ارزش اقتصادی بوده و در دسترس عموم قرار ندارد و تلاش‌های معقولانه‌ای برای حفظ و حراست از آن‌ها شده است.

فعالیت چندان ارزشی نداشته باشد. از این رو، اگر این نوع اطلاعات افشا شود باید بررسی کرد که آیا افشای آن نقض حقوق اسرار تجاری مالک آن است یا خیر؟ معمولاً در کسب و کارهایی که محور فعالیت آن‌ها دانش فنی یا فناوری است، پیش از افشای هر گونه اطلاعات تجاری مهم، مالک اطلاعات با طرف قرارداد تجاری خود قرارداد محرمانگی اطلاعات منعقد می‌کند که این اقدام خود یک روش معقولانه برای حراست از اسرار تجاری محسوب می‌شود. اما نباید صرفاً انعقاد یک قرارداد را برای حفظ اسرار تجاری خود کافی بدانیم.

ج) اطلاعات محرمانه شخصی

اطلاعات محرمانه شخصی یا خصوصی طیف وسیعی از اطلاعات را دربرمی‌گیرد. شاید یک معیار نوعی که می‌توان در این خصوص در نظر گرفت آن است که هر نوع اطلاعاتی را که اختصاص به شخص یا خانواده وی داشته باشد و جز افرادی که از سوی وی مجازند به این اطلاعات دسترسی نداشته‌اند یا راضی به عمومی شدن آن اطلاعات نیست می‌توان اطلاعات محرمانه شخصی تلقی کرد.

در قانون جرایم رایانه‌ای، به حفظ حریم خصوصی در بستر فضای سایبری و رایانه‌ای اشاره شده و نقض حریم خصوصی اشخاص جرم‌انگاری شده است. ماده ۱۷ این قانون مقرر کرده است: «هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او جز در موارد قانونی منتشر کند یا دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵,۰۰۰,۰۰۰) ریال تا چهل میلیون (۴۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد». همچنین، ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی^۱ به آن دسته از اطلاعات محرمانه شخصی اشاره دارد که به حسب مراجعه به افراد متخصص در امور پزشکی، روان‌شناسی، یا حتی وکلای دادگستری دارای پرونده اطلاعات شخصی بوده و متخصصان باید اسرار حرفه‌ای شغل خود را بر اساس قوانین و مقررات حفظ کنند. از این رو، اطلاعات محرمانه شخصی نیز از نظر قانونگذار محترم است و برای افشای غیر مجاز آن جرم‌انگاری کرده است.

د) استثنای نظام اسرار تجاری و اطلاعات محرمانه

در نظام‌های مختلف حقوقی، برای حفظ اسرار و اطلاعات محرمانه استثنائاتی در نظر گرفته‌اند؛ مانند: ۱. اطلاعاتی که به نحوی بعدها افشا شوند یا عرضه عمومی شوند، مانند آنکه یک نظامی در کتاب خاطرات خود برخی اطلاعات محرمانه دولتی را افشا کند. در این صورت دیگر این اطلاعات محرمانه تلقی نمی‌شوند. ۲. به موجب قانون، افشای این نوع اطلاعات به مرجع یا سازمانی خاص ضروری باشد، مانند ارائه اطلاعات دفاتر مالی و تجاری به اداره مالیات یا ارائه اظهارنامه ثبت اختراع به کارمند اداره ثبت مالکیت‌های صنعتی. ۳. به موجب دستور قاضی، افشای برخی اطلاعات محرمانه به دادگاه ضروری باشد، مانند آنکه دادگاه در خصوص رسیدگی به صدور حکم حجر شخص نیاز به پرونده پزشکی بیمار در نزد پزشک وی داشته باشد. ماده ۲۱۲ قانون آیین دادرسی در امور مدنی^۲ نیز به این مسئله اشاره کرده است. اما در خصوص تحویل اسناد سری دولتی اذن رئیس قوه قضاییه نیز لازم است.

۱. «اطبا و جراحان و ماماها و داروفروشان و کلیه کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه خود محرم اسرار می‌شوند هر گاه در غیر از موارد قانونی اسرار مردم را افشا کنند به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس و یا به یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شوند.»
 ۲. هرگاه سند یا اطلاعات دیگری که مربوط به مورد دعوا است در ادارات دولتی یا بانک‌ها یا شهرداری‌ها یا مؤسساتی که به سرمایه دولت تأسیس و اداره می‌شوند موجود باشد و دادگاه آن را مؤثر در موضوع تشخیص دهد، به درخواست یکی از اصحاب دعوا به طور کتبی به اداره یا سازمان مربوط، ارسال رونوشت سند یا اطلاع لازم را با ذکر موعد، مقرر می‌دارد. اداره یا سازمان مربوط مکلف است فوری دستور دادگاه را انجام دهد؛ مگر اینکه ابراز سند با مصالح سیاسی کشور و یا نظم عمومی منافات داشته باشد که در این صورت باید مراتب با توضیح لازم به دادگاه اعلام شود. چنانچه دادگاه موافقت نمود، جواز عدم ابراز سند محرز خواهد شد. در غیر این صورت باید به نحو مقتضی سند به دادگاه ارائه شود. در صورت امتناع، کسی که مسئولیت عدم ارائه سند متوجه او است پس از رسیدگی در همین دادگاه و احراز تخلف به انفصال موقت از خدمات دولتی از شش ماه تا یک سال محکوم خواهد شد. تبصره ۱. در مورد تحویل اسناد سری دولتی باید با اجازه رئیس قوه قضاییه باشد.

۳. ماهیت حقوقی حفظ محرمانگی

در اینکه حفظ محرمانگی اصل حقوقی است یا صرفاً شرط قراردادی باید با تحلیل قراردادهای موضوع بررسی به آن پاسخ داد. در بیان اصل حقوقی گفته شده است: «اصول حقوقی، احکام کلی، دائمی، و الزامی‌اند که مبنای حقوقی موضوعه قرار گرفته و عقل مستقل آن را برای تضمین حقوق اساسی و سعادت انسان‌ها ضروری می‌داند و نقش هدایت‌گرانه‌ای در قانونگذاری و دادرسی دارد.» (حیاتی، ۱۳۹۷: ۱۹). در خصوص ماهیت حفظ محرمانگی در قراردادهای به نظر نویسندگان پژوهش حاضر باید قائل به تفکیک باشیم. در بعضی از قراردادهای، ماهیت قرارداد بیانگر اصل امانت است که شخص امین باید حافظ اسرار طرف قرارداد باشد، مانند قرارداد وکالت که شخصی با وکیل دادگستری منعقد می‌کند که در پرونده مطروحه از ایشان دفاع کند. به تبع قرارداد وکالت، موکل اسرار تجاری یا خانوادگی خویش را در اختیار وکیل قرار می‌دهد. وصف امانت ماهیت یا به تعبیری از آثار قرارداد وکالت است و وکیل نمی‌تواند اسرار موکل خویش را افشا کند و این تعهد قراردادی و قانونی نیازی به درج در قرارداد وکالت هم ندارد. چون از آثار و تبعات عقد وکالت حفظ اسرار موکل توسط وکیل است و به این دلیل است که در مقررات وکالت پیش‌بینی شده است که وکیل شخص نمی‌تواند در همان موضوع بعدها وکیل طرف مقابل شود. در سایر قراردادهای به نظر می‌رسد با توجه به برخی از اسناد بین‌المللی که مورد مطالعه و بررسی قرار خواهند گرفت حفظ محرمانگی چه قبل از انعقاد قرارداد اصلی و در حین مذاکرات مقدماتی و چه پس از آن ناشی از اصل حسن‌نیت^۱ است؛ حتی در رسیدگی‌های داوری نیز طرفین باید حسن‌نیت داشته باشند. به طور خلاصه می‌توان گفت در صورتی که قراردادی در خصوص محرمانگی در رابطه کاری، حقوقی، یا حتی دوستانه پیش‌بینی نشده باشد می‌توان به طور ضمنی از روابط آن‌ها چنین تعهدی را استنباط کرد؛ مانند رابطه پزشک و بیمار و حتی دو نفر که رابطه دوستی دارند (Rdhwan & Mohsin shareef, 2017: 392).

به نظر نگارندگان، در جهت نظم‌دهی تعهدات ناشی از حفظ محرمانگی، طرفین قرارداد باید مصادیق و مدت تعهد را در قالب شروط قراردادی پیش‌بینی کنند تا بتوانند شرایط و آثار آن و میزان و نحوه جبران خسارت را به طور دقیق جهت به‌رمندی در آینده مشخص کنند.

بخش دوم. بررسی حفظ محرمانگی در اسناد و قواعد بین‌المللی

در اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی، موضوع محرمانگی اطلاعات طرفین قرارداد مطرح شده است که در ذیل بررسی خواهد شد.

۱. اصول حقوق قراردادهای اروپا

اصول حقوق قراردادهای اروپا دربردارنده چارچوب اساسی در خصوص حقوق قراردادهای است. بخش سوم این مقررات دربردارنده مسئولیت مذاکرات^۲ طرفین قرارداد است که به دو موضوع اختصاص یافته است: ۱. مذاکرات برخلاف اصل حسن‌نیت^۳ و ۲. نقض موارد محرمانه^۴.

ماده ۳۰۲-۲ اصول حقوق قراردادهای اروپا به محرمانگی اطلاعات در جریان مذاکرات طرفین اختصاص یافته است. ماده یادشده مقرر کرده است: «هرگاه در جریان مذاکرات اطلاعات محرمانه‌ای توسط یکی از طرفین قرارداد ارائه شود، طرف دیگر موظف است که این اطلاعات را افشا ننماید یا برای مقاصد شخصی از آن‌ها استفاده نکند؛ خواه بعدها قراردادی منعقد شود یا نه. جبران نقض این تکلیف شامل غرامت برای ضرر متحمل و استرداد سودی که طرف مقابل دریافت کرده است می‌باشد.» در طول مذاکرات ابتدایی برای انعقاد قرارداد، طرفین برای رسیدن به یک توافق کلی حقایق را افشا می‌کنند و در اختیار طرف دیگر قرار می‌دهند. عموماً این‌گونه اطلاعات محرمانه‌اند و ارزش اقتصادی دارند. بنابراین در صورتی که مذاکرات منجر به انعقاد قرارداد نشود افشای چنین اطلاعاتی از سوی دریافت‌کننده آن برخلاف اصل حسن‌نیت است. محرمانه بودن اطلاعات باید به طور صریح به طرف مقابل اعلام شود. علاوه بر این، در صورتی که چنین اعلامی وجود نداشته باشد، گیرنده اطلاعات محرمانه ممکن است

1. good faith
2. liability for negotiations
3. negotiation contrary to good faith
4. breach of confidentiality

تحت یک شرط ضمنی جهت حفظ این اطلاعات قرار گیرد. این وظیفه ضمنی ممکن است از ماهیت خاص اطلاعات یا از وضعیت حرفه‌ای طرفین قرارداد ناشی شود (شعاریان و ترابی، ۱۳۸۹: ۷۸). در صورت نقض تکلیف عدم افشای اطلاعات محرمانه، طرف متضرر حق دارد ضرر وارده را مطالبه کند. میزان خسارت متحمل و قابل مطالبه می‌تواند شامل سودی که دریافت‌کننده می‌تواند از طریق افشای اطلاعات محرمانه به دست آورد نیز بشود.

۲. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی

مؤسسه بین‌المللی یکسان‌سازی حقوق خصوصی^۱ با انتشار اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی^۲ گام مهمی در جهت یکسان کردن قواعد و اصول حقوقی تجاری در عرصه بین‌المللی برداشته است که تاکنون پس از انتشار اولیه آن در سال ۱۹۴۴ سه بار در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۱۰ و ۲۰۱۶ بازبینی و اصلاح شده است.

در ماده ۱۶-۱-۲ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، وظیفه محرمانه نگاه داشتن (اطلاعات) از سوی طرفین مذاکره پیش‌بینی شده است. ماده یادشده بیان داشته است: «در جریان مذاکرات، هر طرف وظیفه دارد اطلاعاتی را که طرف دیگر به عنوان اطلاعات محرمانه در اختیارش می‌گذارد افشا نکند یا برای مقاصد شخصی استفاده نامناسبی از آن‌ها به عمل نیاورد؛ خواه متعاقباً قراردادی بین آن‌ها منعقد شود یا نشود. در صورت مقتضی، یکی از طرق جبران نقض این وظیفه گرامتی است که میزان آن بر مبنای منافع حاصل‌شده برای طرف دیگر تعیین می‌شود». در این مقررات، حفظ محرمانگی اطلاعات به‌صراحت پیش‌بینی شده است. در واقع، تعهد عدم افشای اطلاعات حاکی از احترام به حفظ اسرار تجاری طرف مقابل است.

۳. مقررات طرح چارچوب مشترک مرجع برای حقوق خصوصی اروپا

بخش سوم از فصل سوم مقررات طرح چارچوب مشترک مرجع برای حقوق خصوصی اروپا به نقض حفظ محرمانگی اختصاص یافته است. ماده ۳-۳-۳: «اگر اطلاعات محرمانه توسط یک طرف در جریان مذاکرات داده شود، طرف دیگر موظف است اطلاعات را فاش یا آن را برای اهداف شخصی استفاده نکند؛ خواه مذاکره به قرارداد منجر شود یا منجر به قرارداد نشود.» در بند ۲ ماده بیان شده است: «اطلاعات محرمانه به معنای اطلاعاتی است که یا از طبیعت آن یا شرایطی که در آن به دست آمده است طرف دریافت‌کننده اطلاعات می‌داند یا به طور منطقی می‌توان انتظار داشت که مطلع شدن طرف مقابل محرمانه تلقی می‌شود». در همین ماده مقرر شده است: «طرفی که به طور منطقی نقض وظیفه (محرمانگی) را پیش‌بینی کند می‌تواند یک دستور (حکم) دادگاه مبنی بر منع آن را اتخاذ کند». در خصوص نقض تعهد محرمانگی بند ۴ مقرر کرده است: «طرفی که وظیفه خود را نقض می‌کند مسئول هر گونه خسارتی است که از نقض تعهد وی به طرف مقابل وارد شده است و ممکن است طرف دیگر محکوم به پرداخت هر منفعتی را که در اثر نقض حاصل گردد بشود». فصل دوم کتاب چهارم مقررات یادشده به قواعد قابل اعمال بر قراردادها اختصاص یافته است. بخش دوم ماده ۲۰۳ در خصوص تعهد حفظ محرمانگی است. در قسمت اول ماده بیان شده است: «طرفی که اطلاعات محرمانه از طرف دیگر دریافت می‌کند باید چنین اطلاعاتی را محرمانه نگه دارد و نباید اطلاعات را به اشخاص ثالث یا در طول مدت قرارداد یا بعد از آن فاش نماید».

یکی از محدودیت‌های طرفین قرارداد استفاده از اطلاعات اتخاذشده برای اهداف غیر قراردادی است. در بند ۲ بیان شده است: «طرفی که اطلاعات محرمانه از طرف دیگر دریافت می‌کند نباید از این اطلاعات برای مقاصد غیر از اهداف قرارداد استفاده کند». بر اساس بند ۳ مقرر شده: «هر اطلاعاتی که یک طرف قرارداد قبلاً در اختیار داشته یا برای عموم افشا شده است و هر اطلاعاتی که به طور ضروری برای مشتریان به عنوان نتیجه از عملکرد تجاری منتشر شود اطلاعات محرمانه برای این منظور در نظر گرفته نمی‌شود». بر این اساس هر اطلاعاتی که در گذشته منتشر شده است یا باید همسو با اهداف تجاری طرفین قرارداد برای مشتری منتشر و عمومی شود اطلاعات محرمانه تلقی نخواهد شد و آثار مترتب بر آن را نخواهد داشت.

1. International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT)

2. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts) UPICC.

18 Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law-Draft Common Frame of Reference (DCFR)

۴. قواعد اتاق بازرگانی بین‌المللی

توافق‌نامه‌های محرمانگی رایج‌ترین ابزارهای هستند که به منظور عدم افشای اطلاعات حساس در معاملات تجاری منعقد می‌شوند و مورد استفاده قرار می‌گیرند. اتاق بازرگانی در این زمینه یک نمونه توافق‌نامه و شرط حفظ محرمانگی را تهیه کرده است که طرفین قرارداد می‌توانند به طور صریح یا ضمنی در قراردادها درج کنند. این نمونه توافق‌نامه محرمانگی متضمن خط‌مشی متعادل چندوجهی و حقوقی است که نیازهای طرف افشاکننده اطلاعات محرمانه و دریافت‌کننده آن را برطرف می‌کند. مفاد نمونه توافق‌نامه و شرط محرمانگی جنبه پیشنهادی و غیر امری دارند. به عبارت دیگر جزء حقوق نرم هستند. در نمونه توافق‌نامه محرمانگی و شرط محرمانگی اتاق بازرگانی بین‌المللی^۱ تلاش شده به بخش صنعت و تجارت الگوی مشتری برای تعهدات محرمانگی ارائه شود؛ به نحوی که در صنایع و معاملات مختلف مورد قبول طرفین باشد یا دست‌کم صرف وقت برای مذاکرات یادشده به توافق‌نامه یا شروط محرمانگی را کاهش دهد (نمونه توافق‌نامه اتاق بازرگانی: ۱۳). نمونه توافق‌نامه محرمانگی از یک مقدمه و ۲۰ ماده تشکیل شده است. به نظر می‌رسد شرکت ملی نفت ایران بر اساس مجوز مراجع ذی‌صلاح از جمله شورای عالی امنیت ملی نیز اگر متنی مانند نمونه فوق در قراردادهای بالادستی نفت و گاز تهیه و استفاده آن را به شرکت‌های تابعه ابلاغ کند می‌تواند گام مفیدی در یکسان‌سازی موافقت‌نامه محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز در این زمینه باشد.

بخش سوم. حفظ محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز

یکی از شروط معمول در قراردادهای نفتی شرط حفظ محرمانگی است. حفظ محرمانگی ممکن است به موجب شرط ضمن عقد یا به موجب قرارداد محرمانگی جداگانه باشد. حفظ محرمانگی الزاماً ناظر به مفاد قرارداد نیست. زیرا قرارداد ممکن است به موجب قوانین یا سیاست کشور صاحب نفت سری نباشد و در اختیار عموم قرار گیرد (شیروی، ۱۴۰۰: ۵۱۳). قراردادهای نفتی ایران قبل از انقلاب اسلامی در قالب قانون منعقد می‌شد و با انتشار در روزنامه رسمی در اختیار عموم قرار می‌گرفت. ولی پس از انقلاب اسلامی قراردادهای بالادستی نفت و گاز محرمانه شد و متن این قراردادها در دسترس عموم قرار نمی‌گیرد. ماده ۱۵ قانون اصلاح قانون نفت مقرر کرده است: «وزارت نفت و شرکت‌های تابعه یک نسخه از قراردادهای منعقد شده مربوط به صادرات گاز طبیعی و گاز طبیعی مایع‌شده و قراردادهای اکتشاف و توسعه در میادین نفتی که متضمن تعهدات بیش از پنج سال است را به صورت محرمانه به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌نماید». این موضوع قابل انتقاد است. چون برخلاف اصل شفافیت در قراردادهای تجاری است. در ضمن با انتشار مفاد حقوقی قراردادها حقوقدانان متخصص در حوزه نفت و گاز با مطالعه آن می‌توانند با رفع ابهامات احتمالی و ضعف‌های آن موجب رشد محتوای حقوقی قراردادهای نفتی شوند. با راه‌اندازی رشته حقوق نفت و گاز، دانشجویان این رشته باید با دسترسی به مفاد قراردادها به طور تخصصی متن آن‌ها را بررسی و تحلیل کنند. اما متأسفانه سری و محرمانه بودن این قراردادها مانع تحلیل نخبگان حقوقی می‌شود و تا کنون موضوع محرمانه بودن این قراردادها مرتفع نشده است. بسیاری از کشورها متن قراردادهای بالادستی نفت و گاز خویش را در سایت‌های اینترنتی قرار می‌دهند؛ از جمله کردستان عراق با انتشار قراردادهای خدماتی نفت و گاز آن را دسترس عموم قرار داده است. در ماده ۵۲ قانون نفت کردستان عراق مصوب سال ۲۰۰۷ مقرر شده است که یکی از حقوق اساسی مردم است که به اطلاعات قراردادهای نفت و گاز دسترسی داشته باشند (خداپرست، ۱۴۰۱: ۲۶۳).

۱. موضوعات شرط حفظ محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز

حفظ محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز اصولاً سه موضوع را شامل می‌شود:

الف) تعیین اطلاعاتی که باید محرمانه تلقی شوند

اطلاعاتی که باید محرمانه تلقی شود در قراردادهای ذکر می‌شود. این موارد عمدتاً مشتمل بر طرح‌ها، نقشه‌ها، گزارش‌ها، جدول‌ها، داده‌ها، اطلاعات علمی و فنی، و سایر اطلاعاتی است که در رابطه با اجرای عملیات نفتی به دست می‌آید (شیروی، ۱۴۰۰: ۵۱۴). در قراردادهای بالادستی نفت و گاز معمولاً مسائل فنی و اطلاعات مخازن و چاه‌ها جزء اساسی‌ترین موضوعات محرمانگی هستند. محرمانه بودن اطلاعات مخازن و حفاری چاه‌ها به دلیل اینکه بسیاری از آن‌ها با کشورهای همسایه مشترک هستند منطقی به نظر می‌رسد. در قسمت ذیل به بررسی قراردادهای قبل و بعد از انقلاب اسلامی می‌پردازیم.

- قراردادهای قبل از انقلاب اسلامی: در ماده ۱۴ قرارداد پیمانکاری بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت دمینکس آلمان در خصوص اطلاعات محرمانه چنین مقرر کرده است: «هر گونه طرح‌ها، نقشه‌ها، مقاطع، گزارش‌ها، سوابق اطلاعات علمی و فنی، و هر نوع اطلاعات مشابه دیگری که مربوط به عملیات پیمانکار کل تحت این قرارداد پیمانکاری باشد باید از طرف پیمانکار کل محرمانه تلقی شود؛ به این معنی که پیمانکار کل نباید محتویات یا نتایج آن‌ها را بدون رضایت شرکت ملی نفت ایران افشا کند».

ماده ۳۲ قانون قرارداد پیمانکاری اکتشاف و تولید بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های اروپایی مورخ ۱۳۴۸/۰۳/۳۱ در خصوص محرمانگی اطلاعات مقرر کرده است: «اطلاعات محرمانه - کلیه طرح‌ها و نقشه‌ها و مقاطع و گزارش‌ها و جداول و اطلاعات علمی و فنی و هر گونه اطلاعات مشابه مربوط به عملیات فنی پیمانکار کل که به موجب این قرارداد مقرر است توسط طرف دوم پیمانکار کل محرمانه تلقی خواهند شد؛ بدین معنی که مندرجات یا مفهوم آن‌ها را نباید بدون رضایت شرکت ملی نفت ایران افشا کنند و شرکت از دادن رضایت بدون دلیل موجه امتناع یا در اعلام آن تأخیر نخواهد کرد.» (مجموعه قوانین نفت، گاز، و پتروشیمی، ۱۳۸۱: ۶۸۹).

ماده ۳۴ قرارداد پیمانکاری اکتشاف و تولید نفت با اراپ^۱ متن مشابهی در خصوص اطلاعات محرمانه پیش‌بینی کرده است. موضوعی که در قراردادهای یادشده از قلم افتاده است مسئولیت پیمانکاران فرعی در مقابل شرکت ملی نفت ایران است. به نظر می‌رسد که این موضوع با درج حفظ محرمانگی در قرارداد پیمانکار کل با پیمانکار فرعی مرتفع خواهد شد.

- قراردادهای پس از انقلاب: ۱. قراردادهای بیع متقابل: در قراردادهای بیع متقابل^۲ مقررات مشابهی در مورد محرمانگی اطلاعات وجود دارد.^۳ بند ۱ ماده ۲۸ یکی از قراردادهای بیع متقابل مقرر می‌کند: «هر گونه طرح، نقشه، گزارش، یادداشت، نوار، اطلاعات علمی و فنی و سایر اطلاعات مشابه مربوط به عملیات توسعه موضوع قرارداد باید توسط پیمانکار سری تلقی شده و محتوا و نتایج آن‌ها نباید بدون رضایت کتبی و قبلی شرکت ملی نفت ایران توسط پیمانکار افشا شود، مگر نسبت به شرکت‌های وابسته که در عملیات توسعه درگیر شده‌اند». هر چند تعهد به حفظ محرمانگی برای مراقبت از اطلاعات باارزشی است که برای یک کارفرما اهمیت دارد و نباید در دسترس دیگران قرار گیرد، تعهد یادشده نباید به نحوی باشد که وظایف قانونی و قراردادی پیمانکاران را مختل کند. برای اینکه پیمانکار بتواند عملیات نفتی را انجام دهد باید مجاز باشد که اطلاعات مزبور را در اختیار کارکنان، مشاوران، پیمانکاران فرعی، سازندگان، و تأمین‌کنندگان مالی قرار دهد. همچنین هر پیمانکاری از جهت قانونی وظیفه دارد که انجام دادن این وظایف ممکن است مستلزم افشای برخی از اطلاعات سری باشد، مثل اطلاعاتی که باید در اختیار مقامات دادگستری، مالیاتی، گمرک، بورس، و امثال آن قرار گیرد (شیروی، ۱۴۰۰: ۵۱۴).

شرط محرمانگی زیر مشتمل بر مواردی است که افشای اطلاعات مجاز قلمداد شده است: «هر یک از طرفین طبق قرارداد توافق می‌کنند که در حفظ اسرار و اطلاعات محرمانه طرف دیگر کوشا باشند. طرفین قرارداد توافق می‌کنند که اطلاعات محرمانه طرف دیگر را برای اشخاص ثالث فاش نکرده و این اطلاعات را در اختیار آن‌ها قرار ندهند. با وجود این، کارمندان، مشاوران، شرکت‌های تابعه، پیمانکاران و سایر افرادی که برای انجام عملیات نفتی نیاز به اطلاعات محرمانه دارند تا حدی که

1. entreprise de recherche et d'activite petroliere (ERAP)

2. buy-back

۳. قابل ذکر است عدم ذکر اسامی قراردادهای به دلیل محرمانه بودن قراردادهای بالادستی نفت و گاز و ممنوعیت آن برای اشخاص است.

آن‌ها برای انجام وظایف خود به این اطلاعات نیاز دارند و مشروط به امضای قرارداد محرمانگی مشابه با آن‌ها از ممنوعیت مزبور استثناء می‌باشند. همچنین هر کدام از طرفین می‌توانند برای انجام تکالیف قانونی خود اطلاعات محرمانه را تا حدی که قوانین تقاضا می‌کند در اختیار مقامات ذی‌ربط قرار دهد». در قراردادهای بیع متقابل نیز کسانی که امکان افشای اطلاعات به آن‌ها مجاز است تصریح می‌شود: «پیمانکار ممکن است اطلاعات سری را در اختیار فروشندگان احتمالی و پیمانکاران فرعی جهت شرکت در مناقصه مربوط به قراردادهای دست‌دوم تا حدی قرار دهد که جهت اجرای آن قرارداد خاص مورد نیاز است و به شرطی که پیمانکاران فرعی مزبور نیز به صورت مکتوب تعهد نمایند که اطلاعات مزبور را سری نگه دارند.» (شیروی، ۱۴۰۰: ۵۱۵).

۲. قراردادهای جدید بالادستی نفت و گاز: در قراردادهای جدید بالادستی نفت و گاز ایران^۱ که مشمول مقررات تصویب‌نامه شرایط عمومی قراردادهای بالادستی نفت و گاز مصوب ۱۳۹۶/۰۳/۲۷ هیئت وزیران است حفظ محرمانگی به عنوان یکی از ضوابط قراردادی پیش‌بینی شده است که خود دربردارنده قواعد مشروحی است.

ماده ۱۳ تصویب‌نامه مذکور به سند رازداری و حفظ محرمانگی اختصاص یافته است. ماده مذکور مقرر کرده است: «پیش از تحویل اطلاعات مخازن نفت و گاز به شرکت‌های طرف مذاکره با شرکت ملی نفت ایران و یا شرکت‌هایی که مایل به حضور در مناقصه‌های مربوط به اجرای طرح‌های موضوع این تصویب‌نامه می‌باشند (و صلاحیت اولیه ایشان به تأیید شرکت ملی نفت ایران رسیده) این شرکت‌ها باید سند رازداری و حفظ محرمانگی (Confidentiality Agreement) این اطلاعات را به امضا برسانند و طی آن متعهد شوند که مدیران، کارکنان، کارشناسان، و دیگر افراد ذی‌ربط شرکت امضاکننده سند مذکور و نیز شرکت‌های تابعه آن که حسب ضرورت باید بدین اطلاعات دسترسی داشته باشند اطلاعات دریافتی را مطابق با مفاد سند یادشده به شکل کاملاً محرمانه نگاه خواهند داشت و بدون مجوز شرکت ملی نفت ایران (و ترتیباتی که در سند یادشده مشخص می‌شود) این اطلاعات را در اختیار هیچ شخص ثالثی قرار نخواهند داد و هرگاه مشخص شود که این اطلاعات به صورت غیرمجاز در اختیار اشخاصی قرار گرفته طرف مقابل در برابر شرکت ملی نفت ایران ملزم به جبران خسارات ناشی از عدم انجام تعهدات موضوع سند رازداری و حفظ محرمانگی خواهد بود».

در ماده مذکور اطلاعات موضوع سند رازداری اطلاعات مخازن نفت و گاز بیان شده است. نکته دیگر این است که طبق این ماده این سند به شرکت‌های طرف مذاکره یا شرکت‌های مایل به حضور در مناقصه ارائه می‌شود که آن را امضا کنند که ممکن است مذاکره آن‌ها منجر به انعقاد قراردادهای موضوع تصویب‌نامه نشود.

طبق ماده ۸ تصویب‌نامه، نحوه نظارت بر انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی مورخ ۱۳۹۵/۰۵/۱۳ هیئت وزیران متن سند رازداری و محرمانگی موضوع ماده ۱۳ مصوبه دولت در خصوص شرایط عمومی، ساختار، و الگوی قراردادهای بالادستی نفت و گاز به تصویب شورای عالی امنیت ملی خواهد رسید. این موضوع نیز سؤال‌برانگیز است که مبنا و فلسفه این مقرر در خصوص صلاحیت شورای عالی امنیت ملی برای تصویب سند رازداری و محرمانگی چیست. در ضمن در مقرر یادشده پیش‌بینی نشده است که آیا شورای عالی امنیت ملی سند رازداری و محرمانگی را تهیه می‌کند یا اینکه مرجع دیگری مانند وزارت نفت یا شرکت ملی نفت این سند را تهیه و جهت تصویب به شورای عالی امنیت ملی ارائه می‌کند. به نظر می‌رسد که اگر تهیه مفاد سند رازداری و محرمانگی بر اساس وظایف حاکمیتی و سیاست‌گذاری بر اساس قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت مصوب ۱۳۹۱/۰۳/۰۲ با وزارت نفت باشد می‌تواند متن تخصصی و حقوقی مناسبی را تهیه کند و شورای عالی امنیت ملی صرفاً مرجع تصویب باشد که این روند مناسب‌تر خواهد بود. به‌رغم پیش‌بینی در تصویب‌نامه تاکنون اطلاعی از اینکه شورای عالی امنیت ملی چارچوب این سند را تصویب نکرده است موجود نیست.

سؤال دیگری که به ذهن می‌رسد این است که عدم تصویب سند رازداری و محرمانگی چه تأثیری بر قراردادهای بالادستی دارد؟ و ضمانت اجرای آن چیست؟ در پاسخ می‌توان بیان داشت که با توجه به متن ماده ۸ تصویب‌نامه الزامی در این خصوص پیش‌بینی نشده است. بنابراین در صورتی که متن توسط شرکت ملی نفت ایران تنظیم شود و به امضای پیمانکار برسد بر اساس قرارداد فی ما بین دارای اعتبار حقوقی است.

در بند ۳ موافقت‌نامه حفظ محرمانگی مندرج در یکی از قراردادهای بالادستی میدین نفتی ایران موسوم به آی‌پی‌سی اطلاعات محرمانه بدین شکل پیش‌بینی شده است: «هر گونه سند، داده، اطلاعات، یا موادی که به هر شکل یا روشی توسط شرکت ملی نفت ایران به پیمانکار ارائه می‌شود یا به نحوی دیگر توسط پیمانکار در ارتباط با قرارداد و یا پروژه و/ یا میدان و مخزن و/ یا هر گونه رسیدگی دآوری ناشی از قرارداد، شامل اما نه محدود به قرارداد، هر گونه دانش، اختراع، طرح‌های اکتشاف، نقشه‌ها، بخش‌ها، گزارش‌ها، سوابق، اطلاعات فنی، زمین‌شناسی و ژئوفیزیک یا سایر داده‌ها، طرح‌ها، نقشه‌ها، پروفایل‌ها، سیاهه‌ها، مطالعات، استراتژی‌های تجاری، اسناد قراردادی و سایر مواد مربوط به پروژه، و هر گونه اسنادی که از این پس و بعد از آن توسط شرکت ملی نفت ایران به پیمانکار ارائه یا افشا شده یا بین طرف‌های این قرارداد ساخته و منعقد شده است. اطلاعات محرمانه باید کاملاً محرمانه رفتار شود و بدون تأیید کتبی قبلی توسط شرکت ملی نفت ایران به اشخاص ثالث افشا نمی‌شود، مگر اینکه چنین افشایی طبق این موافقت‌نامه مجاز است».

علاوه بر موضوعات مرتبط با عملیات فیزیکی و اطلاعات ناشی از میدان، اطلاعات ناشی از رسیدگی دآوری ناشی از اختلافات قرارداد نفتی مورد نظر نیز مشمول اطلاعات محرمانه است که این موضوع ابداعی است که در قراردادهای قبلی پیش‌بینی نشده است و از این جهت که فرایند دآوری قراردادهای بالادستی محرمانه تلقی شده به نظر ایده مناسبی است. چون ممکن است در رسیدگی دآوری نیز اطلاعات مخازن و سایر اطلاعات مهم و فنی قرارداد افشا شود.

وزارت نفت به استناد بند ۶ قسمت «ب» ماده ۳ قانون وظایف اختیارات وزارت نفت مبنی بر اعمال نظارت و کنترل شرکت‌های تابعه در زمینه‌های مالی، فنی، حقوقی و قراردادهای، موافقت‌نامه، شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب اختصاصی صنعت نفت (EPC) را تنظیم و منتشر کرده است. در یکی از این قراردادها، شرط حفظ محرمانگی در چند بند به شرح ذیل پیش‌بینی شده است که قابل توجه است:

ماده ۵۷. حفظ محرمانگی: ۵۷. ۱. تمام داده‌ها، مدارک و اسناد، طراحی‌ها، یادداشت‌ها، نقشه‌ها، طبقه‌بندی مشخصات، لاگ‌ها، گزارش‌ها، مطالعات، برنامه‌ریزی‌های تهیه‌شده و دیگر مدارک، اطلاعات و داده‌های مرتبط با موضوع پیمان که توسط کارفرما در اختیار پیمانکار قرار گرفته و یا پیمانکار در رابطه با موضوع پیمان، تهیه، فراهم، کسب یا ایجاد می‌کند باید توسط پیمانکار به صورت محرمانه نگهداری شود و نباید بدون رضایت کتبی قبلی کارفرما در اختیار شخص ثالث قرار گیرد و یا به هر طریق افشا شود؛ ۵۷. ۲. کلیه موارد مندرج در ماده ۵۷. ۱. دارای فکری و معنوی کارفرما بوده و دارای ارزش تجاری است و تنها با هدف استفاده به منظور انجام موضوع پیمان در اختیار پیمانکار می‌باشد؛ ۵۷. ۳. چنانچه ضرورت داشته باشد، جهت انجام موضوع پیمان، پیمانکار برخی موارد مندرج در ماده ۵۷. ۱. را در اختیار پیمانکاران فرعی یا مشاوران خود قرار دهد باید قبل از این کار ابتدا یک قرارداد حفظ محرمانگی که منعکس‌کننده و حفاظت‌کننده حقوق کارفرما باشد با آن‌ها منعقد نماید. در صورت اینکه پیمانکاران فرعی و یا مشاوران بدون اخذ رضایت کتبی قبلی کارفرمای این پیمان- که باید از طریق پیمانکار این پیمان درخواست گردد- افشا یا در اختیار شخص ثالث قرار گیرد پیمانکار در مقابل کارفرما مسئول جبران خسارت‌های مربوطه می‌باشد. این موضوع نافی حق کارفرما در رجوع به افشاکنده اصلی و استفاده از سایر حقوق قانونی خود نمی‌باشد؛ ۵۷. ۴. تعهد پیمانکار در حفظ محرمانگی مندرج در این ماده حتی پس از پایان مدت پیمان، فسخ، و یا خاتمه پیمان پابرجاست.

اولین موضوع در این ماده از قرارداد الزام و تعهد پیمانکار اصلی به تنظیم قرارداد با پیمانکاران فرعی خود در خصوص حفظ محرمانگی اطلاعات ارائه شده است. مسئولیت قراردادی پیمانکار اصلی در مقابل کارفرما در خصوص افشای اطلاعات از سوی خود یا پیمانکار فرعی او پیش‌بینی شده است. در صورت پرداخت خسارت به کارفرما وی می‌تواند به پیمانکار فرعی خود که افشای اطلاعات کرده است مراجعه کند. در بند چهارم پیش‌بینی شده است که حفظ محرمانگی بدون مدت است که این موضوع قابل تأمل است. چون تعهد باید مدتی متعارف داشته باشد والا از نظر قواعد عمومی قراردادها قابل قبول نخواهد بود. شرکت شل^۲ به عنوان یکی از شرکت‌های بین‌المللی نفتی در یکی از موافقت‌نامه‌های محرمانگی اطلاعات که با شرکت اکتشاف و تولید

۱. Log به معنی نمودار اطلاعات که بیشتر در حفاری متداول است.

اسو^۱ منعقد کرده بود اطلاعات محرمانه را بدین شرح بیان کرده است: «منظور از اطلاعات محرمانه: الف) شرایط و موجودیت این توافق‌نامه؛ ب) این واقعیت که بحث و تبادل نظر در مورد هدف مجاز بین طرفین در حال انجام است؛ ج) هدف مجاز؛ د) اطلاعات ارائه و افشاشده؛ ه) هر داده ثانویه^۵». طبق ماده مذکور قرارداد، اطلاعات محرمانه شامل شرایط و مقررات مندرج در قرارداد، مذاکرات طرفین هم‌سو با هدف قرارداد که اجرای مفاد آن است و کلیه اطلاعاتی است که بر اساس اهداف قراردادی برای هر یک از طرفین از سوی طرف دیگر افشا و ارائه می‌شود. در ضمن اطلاعاتی که پس از انعقاد قرارداد در مراحل مختلف به عنوان داده و اطلاعات ثانویه ارائه شود نیز محرمانه تلقی خواهد شد.

در موافقت‌نامه محرمانگی مورد اشاره شرکت نفتی شل، اطلاعات افشاشده به معنای «کلیه اطلاعاتی است که توسط طرف گیرنده یا نمایندگان آن به طور مستقیم یا غیرمستقیم از طرف افشاکنده (یا از طریق خود وی یا اعضای وابسته آن و نمایندگان آن‌ها) در ارتباط با هدف مجاز اعم از مکتوب، الکترونیکی به آن‌ها ابلاغ می‌شود. یا هر شکل یا رسانه دیگری که در آن می‌توان چنین اطلاعاتی را نگه داشت، یا در جریان هر گونه ارتباط شفاهی یا کتبی، از جمله داده‌های زمین‌شناسی و ژئوفیزیک، نقشه‌ها، مدل‌ها، تفسیرها و پیش‌بینی‌ها، طرح‌های فنی، ترتیبات بازاریابی، برنامه‌های توسعه و سایر موارد فنی، اطلاعات قراردادی و تجاری». همچنین در این موافقت‌نامه منظور از طرف افشاکنده در رابطه با اطلاعات افشاشده طرفی است که آن را افشا می‌کند. هنگامی که اطلاعات افشاشده مطابق با این توافق‌نامه توسط یکی از گروه‌های مخزن^۶ یا گروه سگال^۷ افشا می‌شود سایر اعضای گروه مخزن یا گروه سگال (در صورت مرتبط بودن) نیز به عنوان طرفین افشای مربوط به این اطلاعات افشاشده تلقی می‌شوند.

نکته قابل ذکر این است که در ابتدای مذاکرات باید دامنه اشخاص درگیر، فهرستی از افرادی که افشای اطلاعات برای آن‌ها مجاز است، و مسئولیت‌های دقیق آن‌ها شناسایی شود. پیش‌نویس قرارداد محرمانگی باید شامل اطلاعات ضروری درباره طرف‌ها و اشخاص درگیر در مذاکرات، شرح خلاصه‌ای از فناوری محرمانه و ابزار مورد استفاده برای ارتباطات بین طرفین باشد. از این رو، در برخی از مواقع تعهد به امانتداری ممکن است حتی قبل از انعقاد قرارداد و هنگام مذاکرات ایجاد شود. در این حالت، شرط اصلی تحقق تعهد مزبور ایجاد رابطه‌ای بین مذاکره‌کنندگان است که بر مبنای آن یکی از مذاکره‌کنندگان اطلاعات محرمانه و ارزشمند خود را افشا می‌کند و خود را در معرض آسیب‌پذیری قرار می‌دهد. در دعوی شرکت مواد معدنی لاک (با مسئولیت محدود) علیه شرکت بین‌المللی ذخایر کورونا (با مسئولیت محدود)^۸ خواهان که یک شرکت حفاری در زمینه اکتشاف منابع نفتی است با پیشنهاد شرکت خوانده و جهت امضای قرارداد جوینت ونچر^۹ وارد مذاکره شد. هنگام مذاکرات، شرکت خواهان بر اساس حسن اعتماد و رابطه‌ای که ایجاد شده بود اقدام به افشای نتایج برنامه‌های حفاری خود کرد. مذاکرات به انعقاد قرارداد جوینت ونچر منجر نشد و شرکت خوانده با استفاده از اطلاعاتی که به دست آورده بود به رقیب اصلی شرکت خواهان مبدل شد. شرکت خواهان با استناد به نقض تعهد به امانتداری علیه شرکت خوانده اقامه دعوا کرد. دادگاه تجدیدنظر استرالیا در رأی خود مقرر کرد: «صرف انجام گرفتن مذاکره بین شرکت خواهان و شرکت خوانده، اگرچه متضمن ایجاد رابطه مشمول امانتداری نیست، در رابطه مزبور، تعهد به امانتداری هنگامی ایجاد شد که شرکت خواهان اطلاعات محرمانه و ارزشمند خود را در خصوص نتایج حفاری‌اش در اختیار شرکت خوانده گذاشت و مواضع خود را بر اساس حسن اعتماد و اطمینان در معرض خطر آسیب‌پذیری قرار داد.» (اسلامیه همدانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲).

1. Esso Exploration and Production UK Limited
2. a - the terms and existence of his Agreement
3. The fact that discussions are taking place between the Parties in respect of the Permitted Purpose.
4. the Permitted Purpose
5. the Disclosed Information
6. any secondary data
7. field group means, together, the field operator and the field owner
8. SEGAL Group
9. Lac Minerals Ltd. v. International Corona Resources Ltd
10. Joint venture

ب) استثنای شرط حفظ محرمانگی

در قراردادهای محرمانگی ذکر می‌شود که هرگاه اطلاعات مزبور بدون تقصیر پیمانکار در اختیار عموم قرار گیرد یا شخص ثالثی اطلاعات مزبور را در اختیار پیمانکار قرار دهد، بدون اینکه تعهدات محرمانگی را نقض کرده باشد، یا اطلاعات مزبور توسط پیمانکار یا شرکت‌های تابعه مستقل از قرارداد مورد نظر به دست آمده باشد در این صورت تعهد به حفظ محرمانگی شامل این اطلاعات نمی‌شود. در یکی از قراردادهای جدید بالادستی نفتی ایران دو مورد به شکل ذیل از حفظ محرمانگی استثنای شده است: «در صورتی که این اطلاعات به دستور دادگاه صلاحیت‌دار نسبت به پیمانکار یا تا حدی که طبق مقررات بورس از وی درخواست شده باشد پیمانکار می‌تواند تنها اطلاعات محرمانه را بدون رضایت کتبی قبلی شرکت ملی نفت ایران افشا کند. در چنین مواردی، طرف دوم باید قبل از افشا، به صورت کتبی، به شرکت ملی نفت ایران اطلاع دهد».

ج) مدت زمان شرط حفظ محرمانگی

سومین موضوع در حفظ محرمانگی مدت زمانی است که تعهد به محرمانگی باید حفظ شود. در برخی از موارد تکلیف به محرمانگی بدون قید زمان است و این تکلیف تا زمانی که اطلاعات مزبور به نحو دیگری در اختیار عموم قرار نگیرد طرف قرارداد موظف به حفظ محرمانگی است. از آنجا که این تکلیف اصولاً نمی‌تواند برای همیشه باشد، تعهد محرمانگی معمولاً مقید به مدت معینی می‌شود. این مدت حسب نوع قرارداد و اطلاعات آن ممکن است متفاوت باشد. در قرارداد میدان نفتی رومیلا عراق این مدت سه سال از زمان فسخ قرارداد یا انقضای آن معین شده است (شیروی، ۱۴۰۰: ۵۱۶). در بند دوم یکی از موافقت‌نامه‌های محرمانگی منضم به قرارداد آی‌پی‌سی پیش‌بینی شده است: «پیمانکار تصدیق می‌کند که اطلاعات محرمانه برای همیشه و به طور دائمی دارایی فکری و تجاری با ارزش‌های قابل توجه برای شرکت ملی نفت می‌باشد و این اطلاعات باید به طور دقیق و انحصاری توسط پیمانکار برای اهدافی که تحت قرارداد افشا شده است در جهت اجرای پروژه استفاده شود».^۲

در خصوص بازگرداندن یا از بین بردن اطلاعات محرمانه در بخشی از ضمیمه یکی از قراردادهای بالادستی جدید پیش‌بینی شده است: «در پایان مدت قرارداد یا پس از خاتمه قرارداد پیمانکار باید فوراً تمام اطلاعات محرمانه و همچنین تمام نسخه‌هایی را که در اختیار دارد به هر شکل و شکلی به شرکت ملی نفت ایران بازگرداند یا بنا به درخواست شرکت ملی نفت ایران این نسخه‌ها را از بین ببرد. تا زمانی که اطلاعات محرمانه در اختیار پیمانکار است، مطابق با شرایط و ضوابط این توافق‌نامه کاملاً محرمانه خواهد بود». در ادامه ماده یادشده قرارداد مورد اشاره نسبت به مدت تعهد محرمانگی پیمانکار پیش‌بینی شده است: «تعهدات مربوط به محرمانه بودن پیمانکار طبق این ماده تا زمانی که این تعهدات محرمانه صرف‌نظر از انقضا، تعلیق، یا خاتمه قرارداد و به‌رغم هر گونه واگذاری توسط یکی از طرف‌های پیمانکاری به نفع خود، تحت قرارداد، تنها در صورتی که توسط شرکت ملی نفت ایران چشم‌پوشی شود ادامه خواهد داشت».^۳

د) ضمانت اجرای نقض محرمانگی

در خصوص ضمانت اجرای قراردادی در خصوص نقض تعهد از سوی طرف قرارداد محرمانگی، می‌توان موارد ذیل را در قرارداد محرمانگی پیش‌بینی کرد:

۱. **پرداخت غرامت بر مبنای منافع حاصل شده:** در برخی از اسناد بین‌المللی از جمله اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی پرداخت غرامت در جهت تعیین خسارت برای شخص نقض‌کننده اسرار محرمانه، بر اساس منفعتی پیش‌بینی شده که از نقض تعهد به نفع متعهد ایجاد شده است. حال اگر نقض‌کننده قصور کرده باشد شخصی که از منافع این اطلاعات استفاده و

1. National Iranian Oil Company (NIOC)

2. The Contractor acknowledges that the Confidential Information is forever the intellectual property as well as the commercial asset with considerable values to NIOC and that it shall be strictly and exclusively used by Contractor for the purpose for which it has been disclosed under the Contract for the purpose of implementation of the Project.

3. The confidentiality obligations of the Contractor hereunder shall continue until such confidentiality obligations are expressly waived by NIOC in writing, notwithstanding the expiry, suspension or termination of the Contract, and notwithstanding any assignment by a Contractor Party of its interest under the Contract.

بهره برده است، بر مبنای جبران خسارت، بر اساس مسئولیت مدنی، ملزم به پرداخت خسارت است. در این خصوص متعهد محرمانگی نیز بر اساس قرارداد فی ما بین مسئولیت قراردادی در جهت جبران خسارت وارده خواهد داشت. بر این اساس مرجع حل اختلاف بر اساس نظریه کارشناسی می‌تواند میزان منفعت حاصله را تعیین و بر اساس آن رأی به محکومیت صادر کند.

۲. پرداخت خسارت بر اساس مبلغ تعیین شده از باب وجه التزام: معمولاً در بعضی از قراردادها اثبات ورود خسارت بسیار سخت است. بنابراین، به صرف تخلف و نقض قرارداد از سوی متعهد، متعهد به پرداخت خسارت از پیش تعیین شده محکوم می‌شود. از این رو، در این خصوص نیاز به ورود خسارت و رابطه سببیت بین ضرر و عامل ورود ضرر متصور نیست.

۳. جبران خسارت کامل و مؤثر: در موافقت‌نامه محرمانگی یکی از قراردادهای آی‌پی‌سی مقرر شده است: «پیمانکار در قبال شرکت ملی نفت ایران در مقابل کلیه خسارات، هزینه‌ها، یا هزینه‌های ناشی از عدم رعایت دقیق و/یا اجرای دقیق قرارداد توسط پیمانکار یا طرف قراردادی مسئول خواهد بود و باید به طور کامل و مؤثر شرکت ملی نفت را بی‌ضرر نگه دارد و طبق شرایط و ضوابط این قرارداد غرامت خواهد داد»^۱. در مقررۀ یادشده، قید به طور کامل و مؤثر کمی مبهم است. ولی به نظر می‌رسد می‌توان گفت منظور تعیین خسارت بر اساس منافع ازدست‌رفته شرکت ملی نفت به علاوه منافع کسب‌شده طرف مقابل و ضررهای وارده است که دایره آن گسترده است.

نتیجه

حفظ محرمانگی در خصوص اسرار تجاری در برخی از قراردادها به عنوان یک اصل حقوقی شناخته شده است؛ بدین معنا که ماهیت قرارداد بیانگر اصل امانت است که شخص امین باید حافظ اسرار طرف قرارداد باشد، مانند قرارداد وکالت. به نظر می‌رسد با توجه به برخی از اسناد بین‌المللی که مورد مطالعه و بررسی قرار گرفتند حفظ محرمانگی چه قبل از انعقاد قرارداد اصلی و در حین مذاکرات مقدماتی چه پس از آن ناشی از اصل حسن‌نیت است. حتی در رسیدگی‌های داوری نیز طرفین باید حسن‌نیت داشته باشند.

حفظ محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفتی ممکن است به موجب شرط ضمن عقد یا به موجب قرارداد محرمانگی جداگانه که پیوست قرارداد اصلی ارائه می‌شود باشد. قراردادهای بالادستی که قبل از انقلاب اسلامی در قالب قانون منعقد می‌شد در اختیار عموم قرار می‌گرفت. ولی پس از انقلاب اسلامی قراردادهای بالادستی نفت و گاز محرمانه شد و متن این قراردادها در دسترس عموم قرار نمی‌گیرد. ماده ۱۵ قانون اصلاح قانون نفت مقرر کرده است: «وزارت نفت و شرکت‌های تابعه یک نسخه از قراردادهای منعقدۀ مربوط به صادرات گاز طبیعی و گاز طبیعی مایع‌شده و قراردادهای اکتشاف و توسعه در میادین نفتی که متضمن تعهدات بیش از پنج سال است را به صورت محرمانه به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌نمایند».

سری و محرمانه بودن مفاد قراردادهای بالادستی قابل انتقاد است. زیرا برخلاف اصل شفافیت در قراردادهای تجاری است. با انتشار مفاد حقوقی قراردادهای بالادستی، حقوقدانان و صاحب‌نظران متخصص در حوزه نفت و گاز با مطالعه آن می‌توانند با رفع ابهامات احتمالی و ضعف‌های آن موجب رشد محتوایی قراردادهای بالادستی نفتی شوند. هدف و فلسفه راه‌اندازی رشته «حقوق نفت و گاز» این موضوع بوده است که دانشجویان این رشته باید با دسترسی کامل به مفاد قراردادها به طور تخصصی متن آن‌ها را بررسی کنند که متأسفانه به دلایل نامعلوم موضوع محرمانه بودن حل نشده است. طبق ماده ۸ تصویب‌نامه، نحوه نظارت بر انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی مورخ ۱۳۹۵/۰۵/۱۳ هیئت وزیران، متن سند رازداری و محرمانگی موضوع ماده ۱۳ مصوبه دولت در خصوص شرایط عمومی، ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی نفت و گاز به تصویب شورای عالی امنیت ملی خواهد رسید.

این موضوع نیز سؤال‌برانگیز است که مینا و فلسفه این مقرر در خصوص صلاحیت شورای عالی امنیت ملی برای تصویب سند رازداری و محرمانگی چیست؟ بر اساس مقررۀ یادشده به نظر می‌رسد اگر تهیه مفاد سند رازداری و محرمانگی با وزارت نفت

1. The Contractor shall be liable to NIOC and shall fully and effectually hold harmless and indemnify NIOC against all losses, damages, expenses or costs arising in consequence of the Contractor or a Contractor Party failing for any reason to strictly observe and/or perform the terms and conditions of this Agreement.

باشد و شورای عالی امنیت ملی صرفاً مرجع تصویب باشد مناسب‌تر است. به‌رغم پیش‌بینی در تصویب‌نامه، تاکنون از اینکه شورای عالی امنیت ملی چارچوب این سند را تصویب کرده است یا خیر اطلاعی موجود نیست.

با توجه به بررسی اسناد و مقررات بین‌المللی، محرمانه بودن اسرار تجاری پذیرفته شده است. ولی محرمانه بودن مفاد حقوقی قراردادهای بالادستی پذیرفتنی نیست. در قراردادهای بالادستی نفت و گاز کلیه طرح‌ها، نقشه‌ها، گزارش‌ها، جداول، اطلاعات علمی و فنی مخازن و چاه‌های نفتی، و هر گونه اطلاعات مشابه مربوط به عملیات فنی پیمانکار محرمانه تلقی خواهند شد؛ بدین معنی که مندرجات یا مفهوم آن‌ها را نباید بدون رضایت کشور میزبان یا در کشور ایران شرکت ملی نفت افشا شود.

پیشنهاد می‌شود در جهت تهیه سند رازداری و محرمانگی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز کشور کارگروهی با ترکیب اعضای فنی در خصوص مخازن نفت، مهندسی نفت و گاز، متخصصان صنایع بالادستی نفت و گاز، کارشناسان باتجربه و متخصص در امور حقوقی و قراردادهای نفتی تشکیل شود که چارچوب موافقت‌نامه‌های محرمانگی را تهیه و جهت تصویب به شورای عالی امنیت ملی ارائه کنند.

منابع

الف) کتب فارسی

- اسلامیه همدانی، امیر؛ رستمی، ولی و مهربانی، سجاد (۱۳۹۶). جایگاه، نقش، و آثار محرمانگی اطلاعات و داده‌ها در قراردادهای بالادستی نفت و گاز. *اکتشاف و تولید نفت و گاز*، ش ۱۴۸.
- حیاتی، علی‌عباس (۱۳۹۷). مفهوم اصل حقوقی و مقایسه آن با قاعده حقوقی، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و فرانسه. *دانش حقوق مدنی*، ش ۱۴.
- خداپرست، ناصر (۱۴۰۱). *قراردادهای جدید نفت و گاز ایران (IPC)*. تهران: میزان.
- رفیعی، محمدتقی (۱۳۹۴). فرهنگ جامع حقوقی مجد. مجمع علمی و فرهنگی مجد.
- شعاریان، ابراهیم و ترابی، ابراهیم (۱۳۸۹). *اصول حقوق قراردادهای اروپا و حقوق ایران (مطالعه تطبیقی)*.
- شیروی، عبدالحسین (۱۴۰۰). *حقوق نفت و گاز*. ج ۵. تهران: میزان.
- کریمی، عباس؛ بخت‌جو، روح‌الله؛ صادقی، محسن و ساورایی، پرویز (۱۳۹۸). نگاهی تحلیلی- کاربردی به قرارداد محرمانگی (عدم افشا) با تکیه بر قرارداد نمونه اتاق بازرگانی. *پژوهشنامه بازرگانی*، ش ۹۱.
- گلکاریان، قدیر؛ جوادخانی، ناصر؛ میرواحدی، هادی و حدادی، محمد (۱۳۹۰). *فرهنگ حقوق*. دانشیار.
- نمونه توافق‌نامه محرمانگی ICC به همراه نمونه شرط محرمانگی ICC (۱۳۹۶). مترجم: محسن ایزانلو.

ب) قوانین و مقررات

- تصویب‌نامه شرایط عمومی. ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی نفت و گاز. مصوب هیئت وزیران. ۱۳۹۶/۰۳/۲۷.
- تصویب‌نامه نحوه نظارت بر انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی. مورخ ۱۳۹۵/۰۵/۱۳.
- قانون آیین دادرسی مدنی. مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۲۱.
- قانون تجارت الکترونیکی. مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷.
- قانون جرایم رایانه‌ای. مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۰۵.
- قانون مجازات اسلامی. مصوب ۱۳۹۱/۰۲/۱۹.
- قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی. مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹.
- قانون قرارداد پیمانکاری اکتشاف و تولید بین شرکت ملی نفت و شرکتهای اروپایی. مورخ ۱۳۴۸/۰۳/۳۱.
- قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت. ۱۳۹۱/۲/۲۷.
- قواعد و آیین میانجیگری مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران. مصوب ۱۳۹۶/۰۷/۰۲. هیئت نمایندگان اتاق بازرگانی صنایع، معادن، و کشاورزی ایران.
- مجموعه قوانین نفت، گاز، و پتروشیمی (۱۳۸۱). شرکت ملی نفت ایران.
- موافقت‌نامه شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب EPC اختصاصی صنعت نفت. ۱۳۹۸/۰۳/۲۶.

Approval of general conditions, structure and pattern of upstream oil and gas contracts approved by the Cabinet. 2017/06/17. (in Persian)

Approval of how to monitor the conclusion and implementation of dated oil contracts. 2016/08/03. (in Persian)

Eskini, R. (2019). Conflict between the principle of transparency and confidentiality in international arbitrations. *Journal of Judicial Perspectives*, Vol. 24, No. 86. (in Persian)

Golkarian, Q., Javadkhani, N., Mirvahedi, H., & Hadadi, M. (2011). *Dictionary of Law*. (in Persian)

Hayati, A.A. (2018). The Concept of the legal principle and its comparison with the legal rule - a comparative study in Iranian and French law. *Danesh Civil Law Journal*, Scientific-Research No. 14. (in Persian)

ICC Model Confidentiality Clause-Published in September (2006).

ICC Model Confidentiality Clause-Published in September (2006).

Islami Hamedani, A., Rostami, W., & Mehrbani, S. (2017). The position, role and effects of confidentiality of information and data in upstream oil and gas contracts. *Oil and Gas Exploration and Production Magazine*, No. 148. (in Persian)

- Karimi, A., Bakhtjoo, R., Sadeqi, M., & Savraei, P. (2019). Analytical Glance at Non-disclosure Contact with Emphasis on ICC Instance Contract. *Iranian Journal of Trade Studies (IJTC)*, Vol. 23, Issue 91, Serial Number 91.
- Khodaparast, N. (2022). Iran's New Petroleum Contracts (IPC). (in Persian)
- Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts) UPICC.
- Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law-Draft Common Frame of Reference (DCFR).
- Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law-Draft Common Frame of Reference (DCFR).
- Rafiei, M.T. (2014). *Law Dictionary*. Majd Publication. (in Persian)
- Rdhwani, S. & Mohsin Shareef, S. (2017). Legal Protection for Confidential Information in International Oil and Gas Contracts. *Journal of College of Law for Legal and Political Sciences*.
- Shell U.K. Limited.
- Shiravi, A. (2014). *Oil and Gas Laws*. Fifth Edition. Tehran: Mizan Publishing House. (in Persian)
- Shoareyan, E. & Torabi, E. (2010). Principles of European contract law and Iranian law (comparative study). (in Persian)
- The Agreement of general conditions and private conditions of engineering contracts, supply of goods and equipment, construction and installation of EPC exclusive to the oil industry (2019/06/16). (in Persian)
- The Civil Procedure Law (2000/04/09). (in Persian)
- The Collection of Oil, Gas and Petrochemical. Laws National Iranian Oil Company (2008). (in Persian)
- The Electronic Commerce Law (2004/01/07). (in Persian)
- The Exploration and Production contract law between the National Oil Company and European companies (1969/06/21). (in Persian)
- The Law of computer crimes (2009/05/26). (in Persian)
- The Law on the Duties and Powers of the Ministry of Petroleum (2012/05/16). (in Persian)
- The Mediation rules and regulations of Iran Chamber of Commerce Arbitration Center approved on 2017/09/24 by the delegation of representatives of Iran Chamber of Commerce for Industries, Mines and Agriculture. (in Persian)
- The Principles of European Contract Law (2002).
- The Punishment law for publication and disclosure of confidential and secret government documents. (1975/02/18). (in Persian)
- The sample of the ICC confidentiality agreement along with the sample of the ICC confidentiality clause (2017). translated by Dr. Mohsen Izanlou. First edition. (in Persian)

Websites

- www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/confidentiality
- <https://www.shell.co.uk/business-customers/upstream-oil-and-gas-infrastructure/segal-system.html>
- www.wipo-int-scp/em/confidentiality
- <https://scc-csc.lexum.com/>